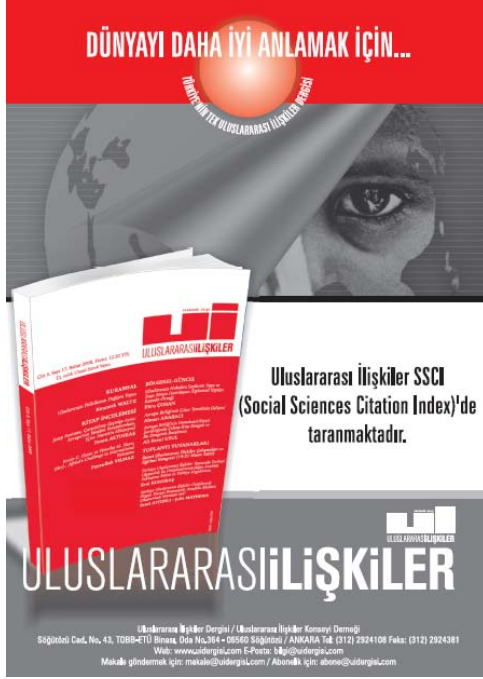

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

NATO ve Türkiye: Dönüşen İttifakın Sorgulayan Üyesi

Tarık OĞUZLU

Doç. Dr., Ulusalrarası Antalya Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve
Ulusalrarası İlişkiler Bölümü

Bu makaleye atıf için: Oğuzlu, Tarık, “NATO ve Türkiye: Dönüşen İttifakın Sorgulayan Üyesi”, *Ulusalrarası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 34 (Yaz 2012), s. 99-124.

Bu makalenin tüm hakları Ulusalrarası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Ulusalrarası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

NATO ve Türkiye: Dönüşen İttifakın Sorgulayan Üyesi

Tarık OĞUZLU*

ÖZET

Bu çalışma Türkiye'nin NATO ittifakının dönüşüm sürecine ilişkin benimsemekte olduğu tutumu ve politikaları incelemektedir. Çalışmanın temel savı Türkiye'nin tutumunun kimlik kaygılarından çok ulusal çıkarları daha fazla yansıtmaya başladığı ve Türkiye'nin bu süreçte gündeme gelen konulara ilişkin olarak daha çok eleştirel ve sorgulayıcı bir tavır takındığıdır. İttifakın politikaları tarafından tuzağa düşürülmek kaygısı, ittifak tarafından yalnız bırakılma endişesinin önüne geçmeye başlamıştır. Türkiye'nin bu tutumunun şekillenmesinde üç farklı gelişme etkili olmuştur. Birincisi, uluslararası sistemin yapısında ortaya çıkan gelişmeler, ikincisi NATO'nun kendi içinde yaşamakta olduğu kimliksel ve kurumsal kriz, üçüncüsü ise 2002'den bu yana ülkeyi yönetmekte olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin benimsemiş olduğu milli kimlik ile dış ve güvenlik politikası anlayışıdır. Bu çalışma, bu açıklayıcı faktörlerin etkisini NATO'nun dönüşümü sürecinde gündeme gelen bazı olaylar bağlamında göstermeye çalışacaktır. Bunlar, NATO'nun genişlemesi ve Rusya ile olan ilişkiler, NATO'nun alan-dışı görevleri, NATO'nun küreselleşmesi, NATO-Avrupa Birliği ilişkileri, füze savunma sistemi ve NATO Genel Sekreteri'nin atanmasıdır.

Anahtar Kelimeler: NATO'nun Dönüşümü, Türkiye, Tuzağa Düşürülme-Yalnız Bırakılma Çıkmazı, Adalet ve Kalkınma Partisi, Çıkarlar ve Kimlik

Turkey and NATO: An Ambivalent *Ally* in a Changing *Alliance*

ABSTRACT

This study tries to examine Turkey's evolving approach towards NATO over the last two decades. The main argument is that throughout this process Turkey has adopted a more interests-based than identity-based approach towards the Alliance and that Turkey's positions on the main issues occupying NATO's transformation agenda have become more critical and questioning than ever. The concern of being entrapped has become more pronounced than the concern of being abandoned. There are three main reasons of such a shift in Turkey's attitude towards the Alliance. The first pertains to the changes occurring at the systemic and international level. The second relates to the institutional/identity crisis within the Alliance and the last one concerns the particular national identity and foreign and security policy vision of the Justice and Development Party, which has been ruling Turkey since late 2002. This study tries to highlight the explanatory value of these variables in terms of Turkey's views on NATO's enlargement, relations with Russia, NATO's out-of-area missions, NATO's globalization, NATO-EU relationship, missile defence system and the appointment of NATO's Secretary General.

Keywords: NATO's Transformation, Turkey, Entrapment-Abandonment Dilemma, Justice and Development Party, Interests versus Identity

* Doç. Dr., Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İİBF, Uluslararası Antalya Üniversitesi, Antalya. E-posta: tarik.oguzlu@antalya.edu.tr

Giriş

Bu makale Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası ortamda NATO ittifakına yönelik bakış açısının ne yönde değişmekte olduğunu tartışmaya ve bu süreçte etkili olan faktörleri analitik bir perspektiften incelemeye çalışmaktadır. Makalede iki ana iddia öne sürülmektedir. Birincisi, Sovyetler Birliği'nden kaynaklanan tehdidin ortadan kalkmasından bu yana Türkiye'nin NATO'ya karşı *geleneksel* bakış açısını şekillendiren *çıkarcı* ve *kimlik* odaklı yaklaşımların ciddi zorlamalara maruz kaldığıdır. Türk karar alıcıları son yirmi yıldır NATO'nun politikalarına otomatik destek vermenin ortaya çıkarabileceği riskleri daha fazla vurgulamaya başlamışlardır. “Yalnız bırakılma ve tuzağa düşme”¹ ikileminde “tuzağa düşme” vurgusu daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır. İkinci iddia, Adalet ve Kalkınma Partisi (bundan böyle AKP) iktidarı boyunca *kimlik* odaklı yaklaşımın yerini daha fazla *çıkarcı* hesaplarına bırakmaya başladığıdır. *Çıkarcı* vurgusunun artması Türkiye'nin politikalarının daha *sorgulayıcı* olmaya başladığını göstermektedir. Bu durum aynı zamanda Türkiye'nin NATO üyeliğini daha fazla *sahiplenmeye* başladığı ve ittifakın dönüşümünde daha etkin rol oynamak istediği şeklinde de yorumlanabilir.

Bu makale Türkiye'nin NATO'ya ilişkin bakış açısını inceleyerek Türk dış politikasında Batı'dan bir kopuş yaşanıp yaşanmadığını da tartışmaktadır. Son yıllarda Türkiye'nin yüzünü Batı'dan çevirmeye başladığı yönündeki algı güçlenmiştir. Bu algının ortaya çıkmasında; AKP hükümetlerinin Orta Doğu bölgesinde aktif bir dış politika takip etmeye başlaması, İsrail'le ilişkilerin bozulması, Türkiye'nin İran ile Batı arasındaki nükleer krizde daha çok İran'ın yanında yer alıyor görüntüsü vermesi ve İran üzerine konan ambargolara katılmaktan kaçınması, siyasi İslamcı gelenekten gelen ve Batı'ya karşı eleştirel bakan Hamas gibi siyasi unsurlarla yakınlaşması, benzeri faktörler etkili olmuştur.

Bu çalışma Türkiye'nin NATO'ya karşı *sorgulayıcı* bir tavır benimsemesinde ve “tuzağa düşme” vurgusunun güçlenmesinde üç temel faktörün etkili olduğunu iddia etmektedir. Bu faktörlerden *birincisi* uluslararası sistemin genelinde ve Türkiye'nin bölgesinde yaşanmakta olan dışsal gelişmelerdir. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra uluslararası sistemin çok kutupluluğa evrilmesi, Orta Doğu bölgesinin küresel politikaların merkezine oturmaya başlaması, yine Orta Doğu'daki gelişmelerin Türkiye'nin güvenliğini daha fazla etkilemeye başlaması ve Batı dünyasının küresel güç dengelerindeki hâkim konumunun aşınmaya başlaması, Türkiye'nin dış politika anlayışını ve NATO'ya karşı bakışını değiştirmektedir. Komünizm tehdidinin ortadan kalkması ve NATO'nun en başat üyesi olan ABD'nin stratejik vizyonunu giderek Avrupa dışı coğrafyalara kaydırmaya başlaması bir yandan Türkiye'nin dış politikası açısından manevra alanını genişletirken, diğer yandan da Türkiye'nin NATO'ya karşı bakışını daha sorgulayıcı bir hale getirmiştir.

¹ Bu açmaz literatürde “*abandonment versus entrapment dilemma*” olarak adlandırılmaktadır. Bu açmaz daha çok Soğuk Savaş sırasında Avrupalı müttefiklerce ABD ile ilişkileri bağlamında hissedilmiştir. Avrupalı müttefikleri kaygılandıran, ABD'nin politikalarını tam olarak desteklememeleri durumunda ABD'nin kendilerini terk etmesi, ABD'nin politikalarını tam olarak desteklemeleri durumunda da arzu etmedikleri durumlarla karşılaşma riskidir. NATO'nun Sovyetler Birliği'ne yönelik askeri stratejisinin belirlenmesi tartışmalarında bu açmaz Avrupalı müttefikleri oldukça kaygılandırmıştır. Gülnur Aybet, *The Dynamics of European Security Cooperation: 1945–1991*, Londra, Macmillan Press, 1997.

İttifaka yönelik sorgulayıcı duruşun ortaya çıkmasında etkili olan *ikinci* faktör NATO'nun bir örgüt olarak son yirmi yıldır yaşamakta olduğu ontolojik kimlik krizidir. Komünizm tehdidinin ortadan kalkmasıyla müttefikler arasında ortak tehdit tanımlamalarının yapılabilmesi zorlaşmış ve NATO'nun misyonu ve geleceğine dair farklı görüşler ortaya çıkmaya başlamıştır.² Böyle bir ortamda Türkiye'nin NATO'ya karşı daha sorgulayıcı bir tutum takınması kolaylaşmıştır.

Makalenin altını çizdiği *üçüncü* faktör Türkiye'de son on yıldır iktidarda bulunan AKP'nin benimsediği dış politika anlayışı ve ulusal kimlik tasavvurudur. AKP'nin Türkiye'yi "merkez ülke" olarak tanımlaması ve çok-boyutlu ve çok-taraflı dış politika anlayışını benimsemesi NATO'yu Türk dış politikasının merkezine koyan geleneksel görüşü zayıflatmıştır.³ AKP döneminde NATO üyeliğinin Türkiye'nin "Batılı" kimliğini pekiştiren yönü geri plana düşmeye başlamıştır. Üyelik Türkiye'nin ulusal çıkarlarına ve bölgesel politikalarına hizmet ettiği ölçüde anlamlı görülmeye başlanmıştır. AKP ile birlikte ortaya çıkan bir diğer gelişme AKP iktidarının Türkiye'yi NATO'nun dönüşüm sürecinde aktif bir *aktör* yapma arzusudur. Bu bakış açısına göre Türkiye NATO'nun dönüşüm sürecinde edilgen bir konumda olmamalı, tam tersine bu dönüşümü şekillendirmeye çalışmalıdır. Türkiye NATO'nun dönüşüm sürecinin bir *konusu* ve *aracı* değil, *sahibi* ve *aktörü* olmalıdır. NATO'nun dönüşümü sürecinde gündeme gelen konularda Türkiye'nin söz söyleme isteği AKP iktidarıyla birlikte daha fazla gözlenmeye başlanmıştır. Bu durum AKP iktidarının gerçek amacının sanıldığına aksine Türkiye'nin yüzünü NATO'dan ve Batı'dan çevirmek değil, aksine NATO üyeliğini sahiplenerek ittifakın dönüşümünü daha fazla şekillendirmek olduğunu göstermektedir.

Türkiye'nin NATO'ya ilişkin bakış açısının analiz edilmesinde ampirik gözlemlere dayanmak gerekir. Bu çerçevede makale Türkiye'nin NATO'nun dönüşümü sürecinde gündeme gelen konulara ilişkin politikalarını mercek altına alacaktır. Bu konular NATO'nun genişlemesi ve NATO-Rusya ilişkileri, NATO'nun "alan-dışı"na çıkması ve Afganistan ve Libya'daki operasyonları, NATO'nun küresel bir güvenlik aktörü olması, NATO'nun yeni genel sekreterinin atanması, NATO-Avrupa Birliği ilişkileri ve NATO'nun balistik füzelere karşı geliştirmeye çalıştığı füze savunma sistemidir. Sonuç bölümünde çalışmanın temel bulguları özetlendikten sonra geleceğe yönelik tahminlerde bulunulacaktır.

Soğuk Savaş'ın Mirası ve Erken Soğuk Savaş Sonrası Dönem

Soğuk Savaş sırasında Türkiye ulusal *güvenliğini* ve Batılı *kimliğini* NATO üyeliği sayesinde gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu zaman diliminde Türk-ABD ilişkilerinde yaşanan bazı olumsuz gelişmeler Türkiye'de NATO'ya ilişkin eleştirel görüşleri ortaya çıkarmışsa da, iki kutuplu dünyanın temel dinamikleri Türkiye'nin NATO'ya olan bağlılığının sürmesini

² Helene Sjusren, "On the Identity of NATO", *International Affairs*, Cilt 80. No 4, 2004, s. 687-703; Andrew Cottey, "NATO: Globalization or Redundancy", *Contemporary Security Policy*, Cilt 25, No.3, Aralık 2004, s.391-408.

³ Ahmet Sözen, "Paradigm Shift in Turkish Foreign Policy: Transition and Challenges", *Turkish Studies*, Cilt 11, No.1, Mart 2010, s.103-123.

mümkün kalmıştır.⁴ 1964 yılında Johnson mektubu ile gerilen Türkiye-ABD ilişkileri Türkiye’de NATO’dan çıkılması yönündeki tartışmaları alevlendirmiştir.⁵ 1960’lı yılların başında Jüpiter füzelerinin Türkiye’den ABD’nin tek taraflı bir kararıyla çekilmesinden sonra, NATO’nun inandırıcılığı ve Türkiye’nin güvenliğine olan katkısı sorgulanmaya başlanmıştır. Benzer bir durum 1970’li yılların ortasında ABD’nin Türkiye üzerine silah ambargosu koymasından sonra yaşanmıştır. 1960’lı yılların sonunda NATO’nun askeri stratejisinin “topyekün karşılık”tan “esnek karşılık”a dönüşmesi NATO’nun nükleer garantisinin geçerliliği konusundaki kaygıları artırmıştır.⁶ Bütün bu olumsuzluklara rağmen, Türkiye Soğuk Savaş sırasında kendisini NATO içerisinde konumlamaya ve NATO üyeliğini dış politikasının en önemli unsuru olarak görmeye devam etmiştir. Bunun üç temel nedeni vardır.

Birincisi askeri imkânları Türkiye’nin Sovyet tehdidinde tek başına karşı koymasını zorlaştırmaktaydı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği’nin Boğazlarda üs sahibi olmak ve Kars ve Ardahan’ın kendisine verilmesi yönündeki taleplerine Türkiye’nin kendi başına direnebilmesi zor olduğundan ABD’nin de içinde bulunduğu NATO’ya katılmak en önemli güvenlik stratejisi olarak belirdi.⁷

İkincisi, NATO üyeliği sayesinde Türkiye Avrupa’nın güvenliğine katkıda bulunan bir ülke olarak değerlendirildi ve bu durum onun Avrupalı kimliğinin tescil edilmesinde etkili bir unsur oldu. NATO üyeliği Türkiye’nin Cumhuriyet’in kuruluşundan bu yana takip etmekte olduğu “Batılılaşma” politikasıyla uyumluydu.⁸ Avrupa Topluluğu (AT) ve diğer Avrupalı uluslararası örgütler bu bağlamda NATO’ya rakip olmaktan uzaktılar. Bu örgütlerin kurulmasında ve Avrupa kıtasında federal bir bütünleşme sürecinin başlatılabilmesinde NATO’nun Avrupa kıtasındaki askeri mevcudiyeti hayati bir rol oynamıştır. Bu sayede Avrupalı devletlerin ellerindeki sınırlı mali imkânları savunma ve güvenlik yerine ekonomik kalkınma ve bütünleşme sürecinin derinleştirilmesine ayırmaları mümkün olabilmıştır.⁹ NATO tartışmasız bir şekilde Avrupa kıtasındaki en önemli güvenlik örgütüydü.

Bu dönem boyunca NATO’yu Türkiye’nin gözünde anlamlı kılan *üçüncü* bir neden Türkiye’nin NATO içerisinde ABD ile çok daha dengeli ilişkiler kurabilmiş/kurabilecek olmasıydı. ABD ile ikili temelde bir güvenlik ilişkisi kurmak son kertede Türkiye’yi

⁴ William Hale, *Turkish Foreign Policy 1774–2000*, London, Frank Cass, 2000, s.121–180.

⁵ Füsün Türkmen, “Anti-Americanism as a Default Ideology of Opposition: Turkey as a Case Study”, *Turkish Studies*, Cilt 11, No.3, Eylül 2010, s. 329–345, 335.

⁶ “Topyekün karşılık stratejisi”, 1950’li yıllarda NATO’nun kabul ettiği stratejik kavramdır. Buna göre NATO, Sovyetler Birliği’nden kaynaklanabilecek tehditlere karşı, niteliği ne olursa olsun, elindeki en şiddetli silahlarla karşılık verecektir. Nükleer saldırı olmasa bile nükleer silahlarla karşılık verilmesi söz konusu olabilecektir. “Esnek karşılık stratejisi”, NATO’nun 1960’lı yılların sonunda kabul ettiği stratejik kavramdır. Sovyetlerden kaynaklanabilecek tehditlere tehdidin karakteriyle doğru orantılı bir karşılık verilmesi anlamına gelmektedir.

⁷ Melvyn P. Leffer, “Strategy, Diplomacy and the Cold War: The United States, Turkey and NATO, 1945–1952”, *The Journal of American History*, Cilt 71, No.4, 1985, s.807–825.

⁸ Barın Kayaoğlu, “Cold War in the Aegean Strategic Impertatives, Democratic Rhetoric: The United States and Turkey: 1945–52”, *Cold War History*, Cilt 9, No.3, Ağustos 2009, s.321–345.

⁹ Aybet, *The Dynamics of European Security Cooperation*, s.40–92.

ABD karşısında zayıf bir durumda bırakabilir ve ABD'nin Türkiye'nin güvenliğine olan garantisini sulandırabilirdi. ABD'nin Avrupalı müttefiklerini ciddiye aldığı ve Sovyet tehdidine karşı onların desteğini önemseydiği bir ortamda NATO çok-taraflı kurumsal kimliğini daha kolay devam ettirebilmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Türkiye'de NATO'nun devamına ve ittifakın Avrupalı kimliğinin sürdürülebilmesine ilişkin kaygılar ortaya çıkmaya başlamıştır. Sovyetler Birliği'nden kaynaklanan tehditler varken NATO üyeleri arasında ittifakın özünde bir Avrupalı-askeri-savunma örgütü olduğu algısı güçlüydü. 1990'larla birlikte NATO içersindeki Avrupalı müttefiklerin Türkiye'yi daha çok Orta Doğu güvenlik sisteminin bir parçası olarak görmeye başlamaları ve NATO/ABD'den bağımsız kendi güvenlik kurumlarını oluşturmak istemeleri Türkiye'yi kaygılandırmaya başlamıştır. Paradoksal bir şekilde Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkması Türkiye'nin NATO'ya olan *güvenlik* ihtiyacını azaltırken, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin Türkiye'nin Avrupalı kimliğini ve olası AB üyeliğini sorgulamaya başlamaları Türkiye'nin bir süre daha NATO'ya *kimliksel* penceden bakmasını mümkün kılmıştır. Türkiye açısından önemli olan konu, NATO'nun bir yandan Avrupalı ve bölgesel kalıp diğer yandan da küreselleşme sürecine uyumlu bir şekilde kendisini yenileyebilmesiydi. Tehditlerin hem kaynaklandıkları coğrafi alanlar hem de nitelikleri bakımından küreselleşmeye başlaması NATO'yu Avrupa alanı dışına çekerken, Türkiye bu sürecin NATO'nun Avrupalı kimliğinde ciddi bir erozyon yaratmamasını önemsemiştir.

Bu arka plandan bakıldığında Türkiye'nin 1990'lı yıllarda ittifakın temel politikalarını ki genelde hepsi Avrupa kıtasını ilgilendirmektedir, desteklediği görülmektedir. Ankara NATO'nun merkezi ve doğu Avrupa'da yer alan eski komünist ülkelere doğru genişlemesini ve alan dışı olarak kabul edilen Balkanlar'da kriz yönetimi rolleri üstlenmesini desteklemiştir.¹⁰ Ankara, NATO'nun Bosna Hersek'teki iç savaşın sonlandırılmasında daha aktif ve müdahaleci olmasını istemiştir. Ankara'nın 1994'de ilan edilen Barış İçin Ortaklık (BİO) inisiyatifini desteklemesi, 1998'de Türkiye'de bir eğitim merkezinin açılmasına izin vermesi ve NATO'nun Bosna'da, Makedonya'da ve Kosova'da düzenlediği askeri operasyonlara katılması dikkat çekicidir.

11 Eylül sonrasında NATO tarihinde ilk kez Avrupa dışına çıkarak Afganistan'da operasyon düzenlemiştir. Türkiye buna destek vermiş ve bu amaçla oluşturulan çokuluslu güce komuta etmiştir.¹¹ Türkiye ayrıca 2002 senesinde Prag'da ilan edilip 2006 senesinde Riga'da aktif hale getirilen NATO Acil Müdahale Gücü'ne katılmış ve NATO'nun Avrupa dışı birçok bölgede düzenlediği operasyonlara askeri katkıda bulunmuştur.

Gerçekte bu tarz gelişmelerin NATO'nun Avrupalı kimliğini aşındıracağı ortadaydı. Bu ikilem sadece Türkiye tarafından değil, ittifakın diğer Avrupalı üyeleri tarafından da hissedilmiştir. NATO'nun Avrupa'nın post-modern mezarlığında ölüme terk edilme riski Avrupalı müttefikleri pek istemeseler de NATO'nun ABD'nin çıkarlarına uygun olarak Avrupa-dışlaşmasını ve küreselleşmesini desteklemek zorunda bırakmıştır.

¹⁰ Ali L. Karaosmanoğlu, "NATO Enlargement and the South A Turkish Perspective", *Security Dialogue*, Cilt 30, No.2, 1999, s.213-224.

¹¹ Petros Vamvakas, "NATO and Turkey in Afghanistan and Central Asia: Possibilities and Blind Spots", *Turkish Studies*, Cilt 10, No.1, Mart 2009, s.57-74.

Soğuk Savaş sonrası ortamda ABD Avrupalı müttefiklerinden kendi güvenlikleri için daha fazla para harcamalarını ve bunu da NATO içerisinde yapmalarını talep etmiştir. Avrupalı müttefikler ise bir yandan askeri harcamalarını azaltırken diğer yandan da savunma alanındaki işbirliğini daha çok AB içerisinde yapmaya başlamışlardır.¹² Bu Türkiye'yi kaygılandıran bir diğer gelişme olmuştur.

2000'li yıllarda AKP'nin iktidara gelmesiyle, Türkiye'nin NATO'ya ilişkin sorgulayıcı tutumu iyice belirgin hale gelmiş ve 1990'lı yıllarda geçerliliğini korumaya devam eden Avrupa temelli kimliksel kaygılar giderek arka plana düşmeye başlamıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra NATO'nun bundan böyle sadece Avrupa kıtasıyla sınırlı bir savunma örgütü olamayacağını anlaşılmasıyla, Türkiye'nin ittifaka yönelik tutumunda başka kaygılar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu kaygıların en önemlisi NATO'nun politikalarının Türkiye'nin "yeni" dış politika anlayışıyla çelişmesi riskidir. Bu riskin azaltılması için Türkiye ittifakın politikalarının belirlenmesinde daha fazla aktif olmaya ve yerine göre sorgulayıcı bir tutum takınmaya başlamıştır. Makalenin bundan sonraki bölümünde 1990'lı yıllarda başlayan, ama AKP iktidarıyla birlikte giderek ivme kazanan Türkiye'nin NATO'ya yönelik sorgulayıcı tutumunun nedenlerini analiz edilmeye çalışılacaktır.

Değişen Bakış Açısının Nedenleri

Sistemsel ve Bölgesel Faktörler

Bu bağlamda zikredilmesi gereken ilk faktör Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkmaya başlayan potansiyel tehditlerin hiç birisinin NATO üyeleri arasında Sovyetler Birliği'nden kaynaklanan tehdit kadar ortak aidiyet ve kader birliği duygusu yaratmadığıdır. Nereden, ne zaman ve ne şekilde kaynaklanabileceği önceden kestirilebilen tehditlerin yerini muğlak riskler ve zorluklar almaya başladıkça ittifakın üyeleri arasındaki kader birliği duygusu zayıflamaya başlamıştır.

NATO'nun yeniden birleşen Almanya'nın Batı Avrupa kurumlarına bağlılığını garanti altına almak ve ABD'nin Avrupa'daki varlığını meşrulaştırmak işlevleri daha önemli olmaya başlamıştır. Ayrıca belirtmek gerekir ki NATO tarihinin hiç bir döneminde sadece üyelerini dış tehditlere karşı savunan bir örgüt olmamıştır. Üyelerinin ortak liberal ve demokratik değerlere bağlılığını temsil eden demokratik bir kulüp olması NATO'nun önemli bir özelliğidir. Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun normatif özelliklerine vurgu yapanların ve ittifakın politikalarını inşacı uluslararası ilişkiler kuramı penceresinden inceleyenlerin sayısında artış olmaya başlamıştır.¹³

¹² Esther Brimmer, *Seeing Blue: American Visions of the European Union*, European Union Institute for Security Studies, Chaillot Paper, Eylül 2007, No.105.

¹³ Alexandra Gheciu, "Security Institutions as Agents of Socialization? NATO and the 'New Europe'", *International Organization*, Cilt 59, No.4, 2005, s.973-1012; Frank Schimmelfennig, *The EU, NATO and Integration of Europe: Rules and Rhetoric*, New York, Cambridge University Press, 2003.

Yeni ülkelerin NATO'ya katılmaları, ittifakın kurucu değerlerini buralara taşıması ve ittifakın alan dışı bölgelerde kriz yönetimi tarzı operasyonlar düzenlemesi NATO'nun devamını mümkün kılmıştır. Kuruluşundan itibaren Avrupa merkezli bir *ortak savunma örgütü* olarak hareket eden NATO Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte daha çok küresel düzeyde hareket etmeye başlayan bir *ortak güvenlik örgütüne* dönüşmeye başlamıştır. NATO'nun siyasi ve normatif özellikleri onun askeri özelliklerinden daha fazla vurgulanmaya başlanmıştır.¹⁴

Alan-dışı görevlerin ağırlık kazanması, kitle imha silahlarının yayılmasının yarattığı riskler, ulus ötesi terörist faaliyetlerin ve yasadışı göç hareketlerinin ulusal güvenliği tehdit edici boyutlara ulaşması, açık denizlerdeki korsanlık faaliyetlerinin artması ve güvenliğin teknolojik gelişmelerden etkilenecek siber alanda tanımlanmaya başlanması NATO'nun askeri dönüşümünü etkilemiştir. Bu çerçevede yeni komuta merkezleri oluşturulmuştur. Dönüşüm Komutanlığı'nın (*Transformation Command*) kurulması, Terörle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi'nin (TMMM) kurulması ve Acil Müdahale Gücü'nün hayata geçirilmesi askeri alanda yapılan reformların en önemlileridir.

Bunun dışında ittifak Rusya ve Ukrayna gibi üçüncü ülkelerle stratejik ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Akdeniz Diyalogu ve İstanbul İnisiyatifi çerçevesinde NATO'nun Doğu Akdeniz ve Orta Doğu bölgelerindeki rolü kurumsallaşmaya başlamıştır. Küresel ölçekte bakıldığında NATO özellikle Uzak Doğu Asya'daki Avustralya, Güney Kore, Yeni Zelanda ve Japonya gibi demokratik ülkelerle "ortaklık" çerçevesinde ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Bu ülkelerin NATO'nun Afganistan'daki operasyonuna asker yollamaları NATO'nun küreselleşmeye başladığını iddia edenlerin işaret ettikleri en önemli örneklerden bir tanesidir.¹⁵

İttifakın hayatta kalmak adına yaşadığı dönüşüm süreci ve edindiği yeni görevler Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde müttefiklerin farklı tehdit algılamaları ve stratejik vizyona sahip olmasını engelleyememiştir. Örneğin ABD, Avrupa kıtası dışındaki alanları, özellikle Orta Doğu ve Uzak Doğu Asya'yı, kendi güvenliği açısından daha öncelikle görmeye başlarken, Batı Avrupalı müttefikler stratejik vizyonlarını Avrupa kıtasıyla sınırlandırmışlar ve önceliklerini Avrupa Birliği bütünleşme sürecinin başarısına vermişlerdir. Avrupalı müttefiklerin temel arzusu NATO'nun Avrupalı kimliğinin korunmasıdır, ABD'nin daha küresel bir NATO peşinde koşmuştur. Türkiye ise kendisini daha çok Doğu Akdeniz ve Orta Doğu bölgelerinden kaynaklanan gelişmeler karşısında tehdit altında hissetmeye başlamıştır. Rusya, potansiyel tehdit konumundan giderek uzaklaşmış ve Türkiye için daha çok ekonomik bir ortak olmaya başlamıştır.¹⁶

İttifakın Avrupalı üyeleri Türkiye'yi giderek daha az Avrupa'nın güvenliği bağlamında değerli bulmaya başlarken, ABD ise Türkiye'nin stratejik işbirliğini daha fazla ister hale gelmiştir. Soğuk Savaş'la kıyaslandığında yeni olan durum ABD'nin Türkiye

¹⁴ David. S. Yost, "NATO's Evolving Purposes and the Next Strategic Concept", *International Affairs*, Cilt 86, No.2, 2010, s.489-522.

¹⁵ Tobias Bunde ve Timo Noetzel, "Unavoidable Tensions: The Liberal Path to Global NATO", *Contemporary Security Policy*, Cilt 31, No.2, Ağustos 2010, s.295-318.

¹⁶ Suat Kınıklıoğlu, "The Anatomy of Turkish-Russian Relations", http://www.brookings.edu/comm/events/20060523sabanci_3a.pdf (Erişim Tarihi 22 Kasım 2011).

ile işbirliğini NATO'nun çok taraflı kurumsal mekanizmaları yerine, ikili mekanizmalar vasıtasıyla yürütmeyi tercih etmeye başlamasıdır.¹⁷ İttifakın Avrupalı üyelerinin aksine Türkiye kendisini konvansiyonel anlamda tehdit altında hissetmeye devam etmiştir. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının Avrupa kıtasında yarattığı post-modern barış ortamı Türkiye tarafından pek hissedilememiştir.¹⁸ Avrupalı müttefikleri endişelendiren bir durum Türkiye'nin Orta Doğu'daki gelişmelerden etkilenme riski karşısında NATO'nun bu bölgeye müdahil olmak zorunda kalmasıdır.

Avrupalı müttefiklerin Türkiye'nin güvenlik algılamalarını paylaşmadıklarını gösteren iki örnek olay vardır. Bunların ilki 1991, ikincisi ise 2003'de yaşanmıştır. Her iki durumda da Türkiye kendisini Irak'tan kaynaklanabilecek tehditlere karşı savunmasını takviye için NATO'dan kendi topraklarında erken uyarı sistemleri ve *Patriot* füze sistemleri konuşlandırmasını talep etmiştir. NATO'nun Batı Avrupalı müttefikleri, özellikle Almanya ve Belçika, Türkiye'nin bu talebine mesafeli yaklaşmışlardır.

Türkiye NATO içindeki Avrupalı müttefiklerinin kendisinin PKK'ya karşı yürütmekte olduğu mücadeleyi yeterince desteklemediklerini de düşünmektedir. PKK'nın uzun süre Avrupalı devletler tarafından terör örgütü olarak tanımlanmaması ve Avrupa'daki faaliyetlerine göz yumulması Türkiye'nin sorgulayıcı tutumunun şekillenmesinde etkili olmuştur.¹⁹

Soğuk Savaş sonrası uluslararası ortamda müttefikler arasında ortak tehdit duygusunun zayıflamaya başladığını gösteren bir diğer olay NATO'nun nükleer caydırıcılık politikasının devamına dair yapılan tartışmalarda farklı görüşlerin ortaya çıkmasıdır. Türkiye kendisini iki ayrı pozisyon arasında bulmuştur. NATO içinde bir tarafta nükleer silahların caydırıcılık ve güven verme adına hala önemli olduğunu düşünen üyeler, diğer tarafta ise nükleer silahların anlamını yitirdiğine inanan ve bu silahların varlığının başka ülkeleri de bunları edinme yönünde cesaretlendirdiğini düşünen üyeler vardır.²⁰ Türkiye ise bir yandan NATO'nun dünyanın nükleer silahlardan arındırılması yönündeki çabalara uzak kalmamasını isterken, diğer yandan da kendi bölgesinde nükleer silahlar olduğu müddetçe NATO'nun nükleer güvenlik şemsiyesinin devamını arzulamıştır. Türkiye'nin arada kalmışlığını gösteren bir olay şudur: Türkiye hem kısa menzilli taktik nükleer silahların topraklarında konuşlandırılmaya devam edilmesini istemekte hem de Orta Doğu'nun nükleer silahlardan arındırılması yönündeki çabaları desteklemektedir.²¹

¹⁷ Bu durumun en ideal örnekleri arasında Türkiye'nin ABD'nin Orta Doğu politikaları bağlamında gündeme gelmeye başlaması, Türkiye'den 1990'lı yıllarda "stratejik ortak" olarak bahsedilmesi, Türkiye'nin komşusu ülkelere "model ülke" olarak gösterilmesi ve Obama'yla birlikte Türk-Amerikan ilişkilerinin "model ortaklık" şeklinde tanımlanmasıdır.

¹⁸ Tarık Oğuzlu ve Mustafa Kibaroglu, "Incompatibilities in Turkish and European Security Cultures Diminish Turkey's Prospects of EU Membership", *Middle Eastern Studies*, Cilt 44, No.6, Kasım 2008, s.945-962.

¹⁹ Türklerin yüzde 87'si PKK'nın aldığı dış destek sayesinde ayakta kalabildiğini düşünmektedir. *Milliyet*, 24 Mart 2007.

²⁰ Stefanie von Hlatky, "What, if anything, will France's Reintegration Imply for the Alliance Debate on Nuclear Weapons", *European Security*, Cilt 19, No.1, Mart 2010, s.79-96.

²¹ Mustafa Kibaroglu, "Turkey and Shared Responsibilities", Scott D. Sagan (Der.), *Shared Responsibilities for Nuclear Disarmament A Global Debate*, American Academy of Arts and Sciences Press, 2010, s.24-27.

Türkiye'nin ittifaka karşı bakış açısını etkileyen bir diğer sistemsel etki, iki kutuplu dünya düzeninin yerini bazılarında göre çok kutuplu, bazılarında göre de kutupsuz bir düzene bırakmaya başlamasıdır.²² Bu durum Türkiye gibi orta büyüklükteki devletlerin bölgelerindeki hareket kabiliyetlerini arttırmıştır. Soğuk Savaş'ın kuşatıcı ve disiplin altına alıcı etkilerinin ortadan kalkmaya başlamasıyla Türkiye'nin çok taraflı ve çok boyutlu bir dış politika takip edebilmesi daha kolay olmaya başlamıştır. Dünyadaki jeopolitik güç merkezlerinin Batıdan Doğuya kayması, risklerin gittikçe küresel ölçekte tanımlanması ve toplumlar arası geçişkenliğin hızlanmasıyla Türkiye tamamen NATO'ya endeksli bir dış politika ve güvenlik politikası izleyemez hale gelmiştir. İkili zıtlıklar, farklılıklar ve kutuplaşmalar üzerine oturan dış ve güvenlik politikaları küreselleşme sürecinin mantığına ters düşmektedir.

Kurumsal/NATO İçi Faktörler

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle NATO'nun bir kurum olarak yaşamaya başladığı ontolojik kimlik krizleri²³ dolaylı yoldan da olsa Türkiye'nin NATO'ya bakışını etkilemiştir. NATO üyesi ülkeler arasında yaşanmaya başlanan vizyon farklılıkları Türkiye'nin açısından NATO'nun inandırıcılığını erozyona uğratmıştır.

“Eski Avrupa” ülkeleri olarak adlandırılan ittifakın Batı Avrupalı üyelerine göre NATO Avrupa merkezli, ortak savunma örgütü olarak hareket eden ve temel görevi anavatan savunması (*territorial defense*) olan bir örgüt olmalıdır. NATO'nun AB'nin oluşturmaya çalıştığı savunma ve güvenlik kurumlarına destek vermesi de, bu ülkelerin önemsedikleri bir konudur. Batı Avrupalı NATO üyelerine göre, başta Rusya olmak üzere hiç bir ülke peşinden NATO'nun olası düşmanı ilan edilmemelidir.

Diğer taraftan ittifaka 1990'lı yılların sonunda katılmaya başlayan merkezi ve doğu Avrupalı eski komünist bloğu ülkeleri NATO'nun kendilerini olası Rus tehdidine karşı korumasını ve NATO'nun bu bağlamda kendilerine güvenlik garantisi vermesini beklemektedir. Bu üyelere göre, NATO nükleer bir ittifak olarak kalmalı, ABD'nin NATO içersindeki liderlik pozisyonu sorgulanmamalı ve NATO potansiyel Rus tehdidine karşı tatbikatlar gerçekleştirmeye ve askeri planlar hazırlamaya devam etmelidir. “Yeni Avrupa” olarak adlandırılan bu üyeler ABD ile ikili ilişkilerini her zaman çok önemsemekte ve AB'nin kendilerine inandırıcı bir güvenlik garantisi veremeyeceğini düşünmektedirler. ABD'den güvenlik garantisi edinebilmek adına bu ülkeler kendi çıkarlarını doğrudan ilgilendirmedeği halde ABD'nin önderliğini yaptığı çokuluslu askeri operasyonlara asker katkısında bulunmuştur.

ABD ise NATO'nun alan dışı görevler icra edebilen küresel bir güvenlik aktörüne dönüşmesini ve Avrupalı müttefiklerin askeri harcamalarını arttırmalarını istemeye başlamıştır. NATO'nun ABD liderliğinde devam etmesi ve AB'nin hiç bir şekilde NATO'nun Avrupa'daki konumunu zedelememesi ayrıca vurgulanmaktadır.²⁴

²² Richard N. Haas, “The Age of Nonpolarity”, *Foreign Affairs*, Mayıs/Haziran 2008.

²³ Trine Flockhart, *After the Strategic Concept Towards a NATO version 3.0*, DIIS (Danish Institute for International Studies), 2011, No.06.

²⁴ Jens Ringsmose, “NATO Burden-Sharing Redux: Continuity and Change after the Cold War”, *Contemporary Security Policy*, Cilt 31, No.2, Ağustos 2010, s.319–338.

İttifak üyeleri arasındaki bu çatlaklar iki olayda açık bir şekilde su yüzüne çıkmıştır. Bunlardan birincisi NATO'nun Ukrayna ve Gürcistan'a doğru genişlemesi; diğeri ittifakın balistik füze tehdidine karşı füze savunma sistemi inşa etmek istemesidir. Her iki örnekte de ABD ve "yeni Avrupa" olarak adlandırılan üyeler destekleyici bir tavır takınmışlar, Batı Avrupalı müttefikler ise daha ihtiyatlı bir tutum benimseyerek Rusya'nın hassasiyetlerinin dikkate alınması gerektiğini sürekli vurgulamışlardır.

İttifakın Batı Avrupalı üyeleri kendilerini konvansiyonel anlamda daha az tehdit altında hissettiklerinden askeri harcamalarını kısmaya başlamışlar, ABD ise güvenlik çıkarlarını küresel ölçekte tanımladığından askeri harcamalarını artırmaya devam etmiştir. "Avrupa Kalesi" (*Fortress Europe*) fikri geçerli olduğu müddetçe ABD'nin NATO'yu ciddiye alması imkânsız görülmektedir.²⁵

ABD her ne kadar Rusya ile olan ilişkilerinde pragmatik işbirliği imkanları kovalasa da (örneğin İran'ın yalnızlaştırılması, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi ve radikal terör ve Afganistan'dan kaynaklanan tehditlerin ortadan kaldırılması) Rusya ABD açısından her zaman potansiyel bir rakip olarak algılanmaktadır. Rusya'nın Avrasya, Karadeniz, Orta Asya ve Kafkaslar bölgelerindeki etkisinin sınırlandırılması ve Rus-Çin işbirliğinin Amerika karşıtı bir karakter kazanmaması Amerikan yönetimlerinin üzerinde önemle durdukları konular arasındadır.²⁶

Batı Avrupalı müttefikler ise Rusya'nın kazanılması gerektiği varsayımından hareket etmektedirler. Rusya ile Batı Avrupalı ülkeler arasındaki coğrafi yakınlık ve tarafların birbirlerine olan ekonomik ve enerji bağımlılıkları Avrupalı müttefikleri Rusya'ya karşı daha fazla işbirliği odaklı politikalar izlemeye yöneltmektedir.²⁷

ABD ve Batı Avrupalı müttefikler arasındaki bir diğ er önemli görüş ayrılığı ise Afganistan'daki mücadelenin nasıl kazanılması gerektiğine dairdir. ABD uzun bir zaman bu mücadeleyi zorunlu bir savaş olarak görmüş ve bu savaşın ancak muharip asker sayısının artırılması sayesinde kazanılabileceğini düşünmüştür. ABD'ye göre NATO'nun Afganistan'daki başarısı ya da başarısızlığı NATO için varoluşsal bir konudur.²⁸ Batı Avrupalı müttefikler ise bu yaklaşıma karşı gelmekte ve bu mücadelenin salt askeri araçlarla kazanılamayacağını düşünmektedirler. Birçok Avrupalı müttefik ülke Afganistan'a muharip asker yollamaktan kaçınmıştır. Batı Avrupalı müttefikler Afganistan'daki El Kaide varlığını ABD kadar yaşamsal bir güvenlik tehdidi olarak görmemektedirler. Obama'yla beraber Amerika'nın Batı Avrupalı müttefiklerinin görüşlerine yaklaştığı görülmektedir. Neticede

²⁵ Robert Kagan, "Power and Weakness Why the United States and Europe See the World Differently", *Policy Review*, No.113, 2002, <http://www.hoover.org/publications/policyreview/3460246.html> (Erişim Tarihi 20 Kasım 2011).

²⁶ Stephen Blank, "Beyond the Reset Policy: Current Dilemmas of U.S.-Russian Relations", *Comparative Strategy*, Cilt 29, No.4, 2010, s.333-367.

²⁷ Andrea Locatelli ve Michele Testoni, "Intra-alliance Competition and Alliance Durability: The Case for Promoting a Division of Labor among NATO Allies", *European Security*, Cilt 18, No.3, 2009, s.345-362.

²⁸ John K. Glenn ve Oliver Mains, *Engaging Europe on Afghanistan*, German Marshall Fund, Policy Brief, 27 Ocak 2009, http://www.gmfus.org/wp-content/files_mf/galleries/ct_publication_attachments/ForeignPolicy_GlennMains_EngagingEurope.pdf (Erişim Tarihi 15 Kasım 2011).

Obama, Amerikan askerlerinin Afganistan'dan 2014 yılının sonuna kadar çekilmesini bir takvime bağlamış ve bu süreç içerisinde Afgan unsurların ülkenin güvenliğini sağlayacak şekilde eğitilmelerini ve ülkenin kendi kendisini yönetebilecek kurumlara sahip olmasını siyasi hedefleri arasında tanımlamıştır.

Türkiye açısından NATO'nun inandırıcılığını ve faydasını azaltan bir gelişme ABD'nin NATO'ya eskiye oranla daha az önem vermeye başlamasıdır. Bu durum özellikle Başkan Bush'un iktidarı sırasında gözle görünür bir hal almıştır. 1999 senesindeki Kosova tecrübesinden sonra Amerikalılar "heyet onaylı" savaflara (*war by committee*) soğuk bakmışlardır. Müttefiklerin planlama ve uygulama aşamalarında devrede olduğu bu tür savaflar hem uzun sürmüş, hem de daha maliyetli olmuştur. Ayrıca Amerikalılar Avrupalı askerlerin Amerikan askerleriyle ortak operasyon yapabilecek becerilere ve teknolojik donanımına sahip olmadıklarını görmüşlerdir. ABD Eski Savunma Bakanı Rumsfeld'in dediği gibi ABD açısından önemli olan görevin niteliğinin oluşturulacak koalisyonların türünü belirlemesidir.²⁹ Bu tür "gönüllüler koalisyonları" oluşturarak ABD'nin dünyanın çeşitli yerlerindeki krizlere müdahale etmek istemesi, NATO'nun çok taraflı kurumsal karakterini zayıflatmaktadır. Bu durum kaçınılmaz olarak ABD ile diğer ittifak üyeleri arasındaki çatlağı büyütmemekte ve ABD'yi diğer müttefiklerle daha çok ikili stratejik ilişkiler kurmaya yöneltmektedir. Bu ise Türkiye gibi müttefiklerin ABD karşısındaki hareket alanlarını ve pazarlık güçlerini daraltabilir ve onların ABD'nin politikalarına direnebilmelerini zorlaştırabilir.

Bu bağlamda Türkiye açısından olumsuz değerlendirilebilecek bir diğer gelişme, ABD'nin NATO'yu gittikçe önemsiz görerek dış politikasında tek taraflılığı benimsemeye başlamasının³⁰ Avrupalı müttefikleri AB içerisinde kendilerine ait güvenlik yapılanmaları oluşturmaya itmesidir. NATO'nun zayıfladığı ve AB'nin ise Türkiye'yi içine almaktan çekindiği bir ortamda Türkiye'nin bir yanda ABD ile daha çok ikili temelde güvenlik ilişkileri kuracağı, diğer yanda da NATO'nun politikalarına ilişkin daha sorgulayıcı bir tutum takınacağı öngörülebilir.

İçsel Faktörler ve AKP Etkisi

Türkiye'nin ittifaka yönelik bakışını son on yılda en fazla etkileyen faktör AKP'nin benimsediği dış politika anlayışıdır. Buna göre ittifakın diğer üyeleri Türkiye'nin işbirliğini hiç bir şekilde çantada keklik varsaymamalı ve Türkiye'yi ittifakın politikalarının oluşturulmasında önemli bir üye olarak kabul etmelidirler. Türkiye NATO'nun dönüşüm sürecinin bir unsuru ya da objesi değil, aksine bu sürecin bir sahibi ve aktörü olarak kabul

²⁹ Ellen Hallams, "The Transatlantic Alliance Renewed: The United States and NATO since 9/11", *Journal of Transatlantic Studies*, Cilt 7, No.1, 2009, s.38-60.

³⁰ ABD dış politikasında tek taraflılık vurgusu George W. Bush'un başkanlık döneminde zirve noktasına ulaşmışsa da, Obama'nın başkan seçilmesinden sonra ABD'nin çok taraflı mekanizmaları tekrar önemsemeye başladığı görülmektedir. Obama hem Avrupa hem de dünyanın geri kalan bölgelerindeki olumsuz ABD algısını iyileştirmek adına Bush'un politikalarından vazgeçmeye çalışmaktadır. Bu minvalde ABD, artık AB'nin savunma alanındaki uyum çabalarına eskisi kadar muhalefet etmediği gibi, tam tersine desteklemektedir.

edilmelidir.³¹ Bu duruşun doğal bir sonucu olarak Türkiye kendi çıkarlarını ve önceliklerini artık daha fazla NATO'nun gündemine getirmeye başlamıştır. Türkiye'nin NATO'yu sorgulayarak sahiplenmesi aynı zamanda Türk dış politikasında bir "eksen kayması" değil bir "eksen genişlemesi" olduğunu da göstermektedir.

Türkiye NATO'nun politikalarının kendi dış politikasıyla çelişmemesi için azami özen göstermektedir. Çok taraflı ve çok boyutlu dış politika söyleminin bir gereği olarak Türkiye komşularıyla daha sıkı ilişkiler geliştirmeye ve bu ilişkilerin hiç bir şekilde NATO'nun dönüşüm sürecinden olumsuz etkilenmemesine gayret etmektedir. NATO tarafından "yalnız bırakılma" korkusu zamanla yerini "NATO politikaları tarafından tuzağa düşürülme" riskine bırakmaya başlamıştır.³²

"Stratejik derinlik" ve "merkez ülke" kavramlarına paralel olarak, AKP yönetimi Türk dış politikasının Batı odaklı geleneksel vizyonunu genişletmeye başlamıştır.³³ Bu minvalde bir yandan Orta Doğu'daki ülkelerle güvenlik ve ekonomi odaklı ilişkiler geliştirilmeye çalışırken diğer taraftan da Türkiye küresel sistemin önemli aktörleriyle, başta Çin ve Rusya olmak üzere, ilişkilerini daha ileri boyutlara taşıma gayretleri içerisine girmiştir.

Türkiye'nin özellikle Orta Doğu coğrafyasında Osmanlı mirasından güç alarak "düzen kurucu" bir rol oynayabilmesi onun tek taraflı NATO merkezli politikalar takip etmesiyle mümkün olmayacaktır.³⁴ Türkiye'nin yeni dış politika misyonu ve vizyonu, onun yakın coğrafyasında sorumlu bir rol oynamasını gerektirmektedir. Bunun mümkün olabilmesi ise Türkiye'nin NATO'dan uzaklaşmak bir yana, NATO'nun dönüşüm sürecine daha fazla odaklanması ve bu süreci kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirebilmesine bağlıdır. Bu durum Türkiye'nin NATO içersindeki müttefiklerine karşı daha fazla talepkar bir tutum takınmasını beraberinde getirmiştir.

Burada söz konusu olan Türkiye'nin Batı dışı coğrafyalarda daha etkin bir rol oynaması için onun yüzünü Batıdan çevirmesi değil, tam tersine Batı'nın bu bölgelere

³¹ "The Davutoğlu Effect All Change for Foreign Policy", *The Economist*, 21 Ekim 2010, <http://www.economist.com/node/17276420> (Erişim Tarihi 15 Kasım 2011).

³² Burada "tuzağa düşme"den kastedilen, Türkiye'nin NATO'nun bazı politikalarından dolayı komşularıyla olan ilişkilerinin bozulması, Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkelerdeki Türkiye imajının aşınması ve Türk askerinin doğrudan Türkiye'nin ulusal güvenlik çıkarlarını ilgilendirmeyen bölgelere gönderilmesidir.

³³ Alexandar Murinson, "The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy", *Middle Eastern Studies*, Cilt 42, No.6, Kasım 2006, s.945-964.

³⁴ Türkiye'nin Orta Doğu'da düzen kurucu rol oynayabilmesi her şeyden öte Türkiye'nin çok boyutlu ve çok taraflı bir ulusal kimlik inşa etmesiyle mümkün olabilir. Ulusal çıkarlarını ve politikalarını Batı'nın perspektifinden ve NATO üyesi bir ülke olarak tanımlamaya devam etmesi durumunda Türkiye'nin bölge ülkelerinin gözündeki meşruiyeti azalacaktır. Bunun bir sebebi bölge ülkelerinde Batılı ülkelere ve kurumlara karşı söz konusu olan yüksek muhalefetyiken diğer sebebi Türkiye'nin bölgede yeni bir düzenden kastettiği şeyin İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana bölgede söz konusu olan dinamiklerin bölge ülkeleri lehine değiştirilmesidir. Öte yandan, düzen kuruculuk iddiası henüz söylemin ötesine geçememiştir. Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun büyükelçiler konferans dizileri vesilesiyle yapmış olduğu konuşmalar bu niyetin varlığını göstermektedir. Ancak Arap Baharı sırasında ortaya çıkan gelişmeler Türkiye'nin böyle bir rol oynamasını daha da zorlaştırmıştır.

ilişkin politikalarının şekillenmesinde daha aktif bir tutum takınmaya başlamasıdır. Türkiye hem AB hem de NATO'nun politikalarının oluşturulmasında aktif rol oynamaya çalışmaktadır.³⁵

Türkiye'nin çok kimlikli bir ülke olduğu ve kendine biçtiği temel misyonlarından birisinin Batı ile Doğu'yu birbirlerine yakınlaştırmak olduğu düşünülürse, Türkiye'nin neden AB'nin ve NATO'nun dönüşüm sürecini yakından etkilemeye çalıştığı daha kolay anlaşılabilir. AKP'yle birlikte Türkiye'nin ulusal kimliğindeki İslam vurgusu daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır. Eskiden Türkiye'nin temel misyonunun Batı'nın Doğu'ya ulaşmasında köprü rolü oynamak olduğuna inanılırdı.³⁶ Türkiye Batı'nın Doğu'daki çıkarlarını elde etmesinde faydalı olabildiği oranda Batı nezdinde değerli bulunurdu. Türkiye son kertede Batılı bir ülke olarak tasavvur edilir ve ondan Batı değerlerini Doğu'ya taşıması ve Batı'yı Doğu'da temsil etmesi beklenirdi. AKP ile birlikte bu anlayış ciddi bir erozyona uğramaya başlamıştır. Özetle Türkiye'nin Batılı kimliği hiç bir şekilde onun diğer kimliklerinin önüne geçmemeli ve Türkiye'nin Batı dışı coğrafyalardaki hareket alanını sınırlandırmamalıdır. Türkiye aynı zamanda Batı içersinde İslami coğrafyaların bir sesi olarak da hareket edebilmelidir.³⁷

Ekonomik kalkınmayı ve liberal demokratik dönüşümü merkeze alan bir dış politika anlayışı kaçınılmaz olarak Türkiye'nin kendi yakın coğrafyasında daha etkin bir rol oynamasını da beraberinde getirmiştir. Buna göre çevre ülkelerdeki gelişmeler Türkiye'nin iç istikrarını ve küresel pazarlara açılımını olumsuz şekilde etkilememelidir.³⁸ Türkiye kendisini Batılı müttefikleriyle komşuları arasında tercih yapmak zorunda hissetmemelidir. Ekonomik ve dış politika çıkarlarını Batı merkezli olmaktan çıkarıp daha bölgesel ve küresel ölçekte tanımlamaya başlayan Türkiye mümkünse herkesle iyi ilişkiler kurabilmelidir. Bu anlayış kaçınılmaz olarak Türkiye'yi NATO'nun dönüşüm sürecinde daha aktif ve sorgulayıcı olmaya yöneltmiştir. Ulusal çıkarlar bu süreçte daha fazla ön plana gelmeye başlamıştır. NATO üyeliği ve AB ile olan yakın ilişkiler Türkiye'nin Batılı kimliğinin tanınmasından ziyade bu örgütlerin Batı dışı coğrafyalara karşı politikalarının şekillendirilmesi bağlamında önemli görülmeye başlanmıştır.³⁹

Bu bağlamda dikkat çeken bir diğer gözlem ülke içersinde devam etmekte olan demokratikleşme ve sivilleşme süreçlerine paralel olarak Batı'ya karşı daha çok kimliksel perspektiften bakmaya alışmış olan geleneksel elitin güç kaybetmekte olduğudur.⁴⁰ Dış politika askeri ve sivil bürokrasinin hâkimiyetinden çıktıkça, Türkiye'nin NATO'ya olan

³⁵ Hasan Kösebalaban, "The Permanent 'Other'? Turkey and the Question of European Identity", *Mediterranean Quarterly*, Cilt 18, No.4, 2007, s. 87-111.

³⁶ Lerna K. Yanık, "The Metamorphosis of Metaphors of Vision: 'Bridging' Turkey's Location, Role and Identity after the end of the Cold War", *Geopolitics*, Cilt 14, No.3, 2009, s.531-549.

³⁷ Sözen, "Paradigm Shift in Turkish Foreign Policy".

³⁸ Mustafa Şen, "Transformation of Turkish Islamism and the Rise of the Justice and Development Party", *Turkish Studies*, Cilt 11, No.1, Mart 2010, s. 59-84.

³⁹ Ziya Meral ve Jonathan Paris, "Decoding Turkish Foreign Policy Hyperactivity", *Washington Quarterly*, Cilt 33, No.4, Ekim 2010, s.75-86.

⁴⁰ Şule Toktaş ve Ümit Kurt, "The Turkish Military's Autonomy, JDP Rule and the EU Reform Process in the 2000s: An Assersment of the Turkish Version of the Democratic Control of Armed Forces (DECAF)", *Turkish Studies*, Cilt 11, No.3, Eylül 2010, s.387-403.

bakış açısı da daha talepkar ve sorgulayıcı olmaya başlamıştır. Gücünü küresel ekonomik sistemle daha fazla bütünleşmek isteyen muhafazakâr Anadolu burjuvazisinden alan AKP iktidarının bu bağlamda NATO'ya karşı geleneksel kimlik odaklı bakışı aynen devam ettirmesi düşünülemezdi.

Değişimin Göstergeleri

Türkiye, NATO'nun Genişlemesi ve Rusya

Türkiye ittifak dayanışması adına NATO'nun 1999, 2004 ve 2008'deki genişlemelerini desteklemiş ama bu süreçte oldukça ihtiyatlı bir tutum takınmıştır. Genişlemelerin Türkiye-Rusya ilişkilerini olumsuz etkilememesine özen gösterilmiştir.⁴¹ Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Rusya'nın yönünü Batı'ya çevirdiğine inananlar Rusya'nın NATO'nun kendi sınırlarına doğru genişlemesini normal varsayacağını düşünmüşler ve uzun vadede Rusya'nın kendisinin de NATO'ya katılmak isteyeceğini ileri sürmüşlerdir. Hâlbuki 1990'lı yılların ikinci yarısından sonra, özellikle de Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte, Rusya ile Batı arasındaki romantik ilişki sona ermiş ve Rusya NATO'nun genişlemesini kendi stratejik çıkarları açısından tehdit edici bulmaya başlamıştır.⁴²

Türkiye'nin NATO'nun genişlemesine ilişkin üç temel kaygısı olmuştur. *Birincisi*, genişleyen NATO'nun askeri savunma örgütü kimliğinden uzaklaşıp siyasi bir "konuşma kulübüne" dönüşebilme riskidir. Askeri karakterini kaybedecek bir NATO ise Türkiye'nin gözündeki inandırıcılığını kaybedecektir. *İkinci* olarak, Türkiye'nin üyelikten elde etmekte olduğu marjinal fayda NATO'nun genişlemesinden sonra azalabilir. Türkiye eskiden sahip olduğu stratejik konumunu ve önemini NATO'nun genişlemesinden sonra yeni üyelerle paylaşmak zorunda kalabilir. Türkiye'yi endişelendiren *üçüncü* ve en önemli sebep ise NATO'nun genişlemesini kendi çıkarlarına aykırı bulacak Rusya'nın dış politikasında daha milliyetçi ve yayılcı politikalar izlemesi ve bunun Türkiye-Rusya ilişkilerini olumsuz etkilemesidir.

Türkiye NATO'nun Karadeniz'deki askeri varlığını artırmak istemesine de tepkiyle yaklaşmıştır. Etkin Çaba Harekâtı'nın (*Operaton Active Endeavour*) Karadeniz'e genişletilmesini Türkiye desteklememiştir.⁴³ Özellikle 11 Eylül sonrası ortamda küresel teröre karşı verilen mücadelede NATO'nun Karadeniz'deki deniz trafiğini daha yakından kontrol etmek istemesi Rusya'nın tepkisine neden olmuştur. Rusya'nın tepkisinin daha ileri noktalara götürebileceğinden çekinen Türkiye de NATO'nun Karadeniz'e açılmasına soğuk bakmıştır. Bu durum sadece Türkiye-Rusya ilişkilerini germekle kalmayacak aynı zamanda Montrö Boğazlar sözleşmesinin temel prensipleriyle de çelişecekti. Ankara ve

⁴¹ Fiona Hill ve Ömer Taşpınar, "Turkey and Russia: Axis of the Excluded?", *Survival*, Cilt 48, No.1, 2006, s.81-92.

⁴² Arthur R. Rachwald, "A 'Reset' of NATO-Russia Relations: Real or Imaginary?", *European Security*, Cilt 20, No.1, Mart 2011, s. 117-126, 119. Ayrıca bu sayıda yer alan Şener Aktürk'ün "NATO Neden Genişledi? Uluslararası İlişkiler Kuramları Işığında NATO'nun Genişlemesi ve ABD-Rusya İç Siyaseti" başlıklı makalesine bakılabilir.

⁴³ Özgür Özdamar, "Security and Military Balance in the Black Sea Region", *Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt 10, No.3, Eylül 2010, s.344.

Moskova bölge dışı ülkelerin Karadeniz'deki askeri varlıklarının Montrö hükümlerine tabi tutulması gerektiği konusunda görüş birliği içerisinde. Ayrıca her iki ülke de bölgede var olan Karadeniz Uyum Harekâtı'nın Karadeniz'in istikrarına yeterince katkıda bulunduğuna inanmaktadırlar.⁴⁴ Bunun dışında Rusya'nın ABD'nin Bulgaristan ve Romanya'da askeri üsler kurmasına karşı geldiğini de belirtmek gerekir. Benzer bir mantıkla Rusya uzun bir süre Başkan Bush'un önerdiği füze savunma sistemi projesine de muhalefet etmiştir. Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nde kurulması düşünülen bu projenin nihai hedefinin Rusya'nın nükleer silahları olduğuna inanılmıştır. Obama'yla birlikte ABD'nin tutumunu yumuşatması ve Rusya'yı da bu projenin bir parçası olmaya davet etmesi Ankara tarafından rahatlatıcı bulunmuştur.

Ankara NATO'nun Ukrayna ve Gürcistan'a doğru genişlemesine ihtiyatlı yaklaşırken, ittifakın Balkanlarda genişlemesine tam destek vermiştir. Arnavutluk'un 2008'de üyeliğe kabulünde ve Bosna Hersek'in üyelik öncesi son adım olan Üyelik Eylem Planı'na dâhil edilmesinde Türkiye destekleyici bir tutum takınmıştır.⁴⁵ NATO'nun Balkanlara genişlemesi sürecinde Türkiye zaman zaman ittifakın Avrupalı üyeleriyle ters düşmüş, ama geri adım atmamıştır.

Ankara açısından en tehlikeli senaryo Türkiye'nin kendisini NATO ile Rusya arasında sıkışmış bulmasıdır. Nitekim Türkiye Ağustos 2008'de böyle bir durumla karşılaşmıştır. Rusya'nın Gürcistan topraklarına girip bazı bölgelerini kendi kontrolü altına alması NATO tarafından kaygıyla izlenmiştir. Türkiye ise krizin daha da büyümemesi için Kafkasya İşbirliği ve İstikrar Platformu inisiyatifini önermiştir.

Türkiye açısından Rusya'nın uzun vadede liberal ve demokratik bir devlete dönüşmesi kesinlikle anlamlıdır ama bunun mümkün olabilmesi için Rusya'nın kendisini NATO tarafından kuşatılmış hissetmemesi gerekir.

Türkiye ve NATO'nun Alan Dışı Askeri Harekâtları, Afganistan

NATO'nun ittifak alanı dışına çıkarak kriz yönetimi harekâtlarına girişmesi ittifakın varlığını sürdürmesine katkıda bulsunca da, Ankara son kertede NATO'nun anavatan savunmasına odaklı bir savunma örgütü olarak kalmasını önemsemektedir. Alan dışı harekâtlar NATO'nun temel görevi olmamalıdır. BM tarafından meşru bulunması, onaylanması ve yetkilendirilmesi durumunda, Türkiye NATO'nun insani askeri müdahalelerde bulunmasına karşı değildir. Hiç bir NATO üyesi ülke kendi ulusal çıkarı doğrultusunda bir askeri müdahalede bulunup bunu NATO üzerinden meşrulaştırmaya çalışmamalıdır. Uluslararası meşruiyet yokken NATO'nun insani müdahalelerde bulunması Türkiye'yi istemeyeceği durumlarla karşı karşıya getirebilir. Çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu ülkelere yönelik NATO operasyonları Türkiye için çok hassas bir konudur.⁴⁶

⁴⁴ Ibid., s.345.

⁴⁵ Athina W. Tesfa-Yohannes, *Turkey's Interaction with other Actors in the Balkans*, 17 Mayıs 2011, http://www.bilgesam.org/en/index.php?option=com_content&view=article&id=356:the-scramble-for-the-regional-brass-ring-turkeys-interaction-with-other-actors-in-the-balkans&catid=95:analizler-balkanlar&Itemid=140 (Erişim Tarihi 24 Ekim 2011).

⁴⁶ Vamvakas, "NATO and Turkey in Afghanistan and Central Asia", s. 57-74.

Afganistan ve Libya Türkiye'nin bu yöndeki hassasiyetlerinin en gözle görünür yaşandığı yerlerdir. Belli bir medeniyet ve din tasavvurundan hareket ederek NATO'nun çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu ülkelere operasyonlar düzenlenmesi son kertede Türkiye'nin bu ülke halklarının gözündeki imajını ve algılanışını olumsuz etkileyebilir.

Bu perspektiften bakıldığında Afganistan'daki Türk birliğinin neden muharip görevler icra etmekten kaçındığını ve Türkiye'nin NATO'nun Libya'daki görevini neden ambargonun denetlenmesi ile sınırlandırmaya çalıştığını daha kolay anlayabiliriz. Libya'da Kaddafi karşıtı güçlere doğrudan askeri destek verilmemesi, Libya'ya asla muharip NATO askeri gönderilmemesi ve NATO'nun temel görevinin havadan ve denizden ambargonun denetlenmesi olması Türkiye'nin üzerinde hassasiyetle durduğu konuların başında gelmiştir.⁴⁷

Türkiye NATO'nun teröre karşı işbirliğinin yapıldığı bir ittifaka dönüşmesine prensipte karşı değildir, ama bu konudaki Türk görüşü PKK'ya karşı yürütülmekte olan mücadeleden yakından etkilenmektedir. Afganistan'daki El Kaide varlığı nasıl ortak bir terörizm tehlikesi olarak kabul görmüşse, Ankara PKK'nın da bütün NATO üyeleri tarafından ortak düşman olarak kabul edilmesini arzulamaktadır. Yalnız, Ankara'nın terörizmden kaynaklanan tehditlerle mücadelenin mutlaka NATO'nun 5. Madde'de tanımlanan görevlerine dâhil edilmesi yönünde bir politikası yoktur. Neticede bu durum Türkiye için riskler de taşıyabilir.⁴⁸

Türkiye ve NATO'nun Küreselleşmesi Tartışmaları

Ankara'nın perspektifinden bakıldığında NATO Avrupa merkezli hareket eden ve temel amacı üyelerinin güvenliğini sağlamak olan bir ortak savunma örgütü olarak kalmalıdır. NATO'nun küreselleşip dünyanın neresinde bir yangın varsa onu söndürmeye çalışan bir itfaiyeye dönüşmemesi gerekir. NATO'nun ABD'nin küresel güvenlik çıkarlarını yerine getirmeye çalışan bir polise dönüşmesi neticede Türkiye'yi kendi çıkarlarını doğrudan ilgilendirmeyen alanlara müdahalede bulunmaya zorlayabilir. Hem kendi komşularıyla hem de önemli küresel aktörlerle ilişkilerini geliştirmeyi arzulayan Türkiye, NATO'nun küresel arenada yayılmacı hareket eden bir örgüte dönüşmesini istememektedir. NATO küresel kutuplaşmaların ve zıtlıkların pekişmesine zemin hazırlamamalıdır. Benzer bir şekilde NATO dünyanın başka yerlerinde demokrasi ile yönetilen ülkeleri üye yapıp küresel bir "demokrasi ligi"ne de dönüşmemelidir. Böyle bir durum kaçınılmaz olarak küresel kutuplaşmaları körükleyecektir. Başka örgütlerle ve ülkelerle *ad hoc* bir şekilde ilişkiler kurmak önemlidir ve gereklidir, ama bu NATO'nun özünde Avrupalı olan karakterini aşındırmamalıdır.

Türkiye ve NATO-AB İlişkileri

İki kurum arasındaki ilişkiler AB'nin kendisine ait savunma ve güvenlik politikaları ve kurumları oluşturmak ve bu bağlamda NATO'nun askeri imkân ve kabiliyetlerinden

⁴⁷ "What is Turkey's Position on Libya", 12 Nisan 2011, <http://www.worldbulletin.net/?aType=h aber&ArticleID=72425> (Erişim Tarihi 21 Kasım 2011).

⁴⁸ PKK ile mücadelesinde Türkiye dış aktörlerin müdahalelerine daha açık hale gelebilir.

faydalanmak istemesiyle değişik bir boyut kazanmıştır. Türkiye, NATO üyesi bir ülke olarak, AB'nin NATO'nun imkânlarını kullanarak kendi liderliğinde askeri operasyonlar düzenlemek istemesine genelde soğuk yaklaşmış ve bu soruna AB ile olan ilişkileri bağlamında bakmayı tercih etmiştir.⁴⁹ AB liderliğindeki askeri oluşumların karar alma süreçlerinde yer alamayacak olması, Türkiye'yi endişelendirmiştir. AB'nin önerdiği kararların şekillendirilmesi ve uygulanması süreçlerindeki roller Türk karar alıcıları tarafından tatmin edici bulunmamıştır.

1990'lı yıllarda Türkiye'nin NATO ve AB arasındaki ilişkiler bağlamında takınmış olduğu ihtiyatlı ve eleştirel tutum ABD tarafından da desteklenmiştir. ABD'ye göre AB'nin askeri ve güvenlik yapılanması NATO'nun bu alandaki öncelikli konumunu sorgulamamalı ve krizlere acil askeri müdahaleler söz konusu olduğunda ilk söz söyleme hakkı her zaman NATO'ya ait olmalıdır. AB askeri yapılanmaları NATO'nun elinde zaten bulunmakta olan askeri yetenekleri tekrardan oluşturmaya çalışıp kaynak israfına sebep olmamalı, ABD ve AB arasındaki stratejik birlikteliği zarara uğratmamalı, transatlantik ilişkilerde çatlaklar oluşturmamalı ve NATO üyesi olup da AB üyesi olmayan ülkelerin kazanılmış haklarını aşındırmamalıdır.⁵⁰ Unutmamak gerekir ki 1990'lı yıllarda ABD, AB'nin bu yöndeki çabalarını kendisi ve NATO açısından potansiyel bir rekabet unsuru olarak değerlendirmiştir. ABD'nin bu tepkisel duruşu Türkiye'nin AB ve NATO arasındaki ilişkilerde NATO'yu önceleyen görüşünü oluşturmasında kolaylaştırıcı bir rol oynamıştır.

Başkan Bush'un ikinci başkanlık dönemiyle başlayan ve Obama'yla devam eden yeni politikaya göre, ABD artık AB'yi kendisi ve NATO için stratejik bir rakip görmemektedir. AB'nin son yıllarda yaşamakta olduğu mali ve kurumsal krizler ve Avrupalı müttefiklerin savunma harcamalarını kısımaya devam etmeleri ABD'nin AB'nin ortak savunma ve güvenlik politikaları geliştirmek istemesi karşısındaki muhalefetini yumuşatmıştır. Fransa'nın 2009 senesinde NATO'nun askeri kanadına geri dönmesi, NATO'nun Kasım 2010'daki Lizbon zirvesinde güvenliği kapsayıcı ve işbirliği odaklı tanımlaması ve AB ile işbirliğini bu bağlamda önemsemeye başlaması ABD'nin eski politikalarını terk etmesini kolaylaştırmıştır. ABD'nin görüşündeki bu yumuşama, Türkiye'yi AB-NATO kurumsal ilişkisinin önündeki yegâne engelle dönüştürebilir.

Türkiye ilke olarak güvenliğin kapsayıcı ve işbirliği temelinde tanımlanmasını desteklemekte ve AB ile NATO arasındaki kurumsal işbirliğini önemsemektedir. Ancak Türkiye hala AB'nin NATO'nun askeri imkânlarına erişimi konusuna ulusal pencereden bakmakta ve NATO üyeliğini AB karşısında bir pazarlık unsuru olarak görmektedir.

Türkiye'ye göre 2002'de varılan Berlin Artı (*Berlin Plus*) mutabakatı AB ile NATO arasındaki kurumsal ilişkinin temelini oluşturmaya devam etmelidir.⁵¹ Berlin

⁴⁹ Miguel Medina-Abellan, *Turkey, The European Security Defense Policy and Accession Negotiations, Strengthening and Integrating Academic Networks*, 24 Nisan 2009, Working paper 1 <http://sinan.ces.metu.edu.tr/dosya/miguelwp1.pdf> (Erişim Tarihi 21 Ekim 2011).

⁵⁰ Christopher Layne, "It's Over, Over there: The Coming Crack-up in Transatlantic Relations", *International Politics*, Cilt 45, No.3, 2008, s.337.

⁵¹ Sinan Ülgen, *The Evolving EU, NATO, and Turkey Relationship: Implications for Transatlantic Security*, Atlantic Council, <http://www.acus.org/publication/us-turkey-relations-require-new-focus/ulgen> (Erişim Tarihi 24 Kasım 2011).

Artı düzenlemelerine göre, NATO'nun müdahil olmak istemediği durumlarda, AB NATO'nun stratejik olmayan imkânlarına otomatik ulaşabilecek, stratejik imkân ve yetenekler söz konusu olduğunda ise bu erişim bütün NATO üyelerinin onayına bağlı olacaktır. Türkiye AB üyesi olmadığı için hiç bir şekilde AB'nin dış, güvenlik ve savunma politikası karar alma süreçlerine oy hakkı olan bir ülke olarak katılamayacaktır. Bunun karşılığında AB Türkiye'yi kararların şekillenme ve uygulanma süreçlerine elinden geldiğince dâhil etmeye çalışacaktır. AB, NATO'nun imkânlarını kullanarak bir operasyon gerçekleştirmek istediğinde Türkiye isterse buna katılabilecek, ama kendi imkânlarını kullanarak bir operasyon düzenlediğinde ise Türkiye'nin katılımı AB'nin davetine bağlı olacaktır. Berlin Artı düzenlemelerine göre AB, AB ve NATO üyesi ülkeler arasındaki sınır uyumsuzluklarına kesinlikle müdahale edemeyecek ve bu bağlamda Doğu Akdeniz ve Ege Denizi'nde askeri harekât düzenlemeyecektir. Kıbrıs Rum Yönetimi Berlin Artı düzenlemelerine katılamayacaktır, çünkü bu anlaşma imzalandığı sırada ada ne NATO ile herhangi bir güvenlik ilişkisine sahipti ne de NATO'nun Barış İçin Ortaklık girişimine dâhildi.

AB, penceresinden bakıldığında iki kurum arasındaki ilişkiler bazı durumlarda Berlin Artı'ya tabi olabilecekken, bazı durumlarda da bunun dışındaki düzenlemeler düşünülmelidir. Türkiye ve AB arasında Berlin Artı'nın yorumlanışına ilişkin görüş ayrılıkları şu an için AB-NATO işbirliğini sadece Bosna'daki AB misyonuyla sınırlı tutmaktadır. AB, iki kurum arasında Kosova ve Afganistan'daki işbirliğinin Berlin Artı dışında düzenlemelere tabi olmasını istemektedir. Bu iki ülkede bulunan AB personeli halen NATO güçlerinin askeri korumasından faydalanamamaktadırlar. AB'ye göre Kıbrıs Rum Yönetimi AB ile NATO arasındaki bütün toplantılara, Berlin Artı'yı ilgilendirmediği ölçüde katılabilmelidir. Türkiye'ye göre ise Rum Yönetimi'nin iki kurum arasındaki hiç bir toplantıya resmen katılması mümkün değildir, zira bu devlet Berlin Artı düzenlemelerinin dışında bırakılmıştır.

Türkiye, AB ile NATO arasındaki kurumsal ilişki üzerindeki vetosunu kaldırmak için AB ile bir güvenlik anlaşması imzalamak ve Avrupa Savunma Ajansı'na (*European Defence Agency*, EDA) katılmak istemektedir. Kıbrıs Rum Kesimi ise her iki konuda da engelleyici bir tutum takınmaktadır. Kıbrıs sorununun devamından ötürü iki kurum arasındaki işbirliği eksik kalmakta ve sağlıklı bir istihbarat paylaşımı yapılamamaktadır. Bu tikanıklığın önünü açmak adına 2005'ten bu yana AB ve NATO dış işleri bakanları gayri resmi olarak toplanmaktadırlar. Türkiye, AB'nin Berlin Artı'dan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmediğine inanmakta ve AB'yi hem Gürcistan hem de Irak'taki misyonlarını oluştururken kendisinin görüşünü almamakla itham etmektedir.

Türkiye ve NATO Genel Sekreterinin Atanması

Türkiye'nin NATO'ya yönelik sorgulayıcı ve sahiplenici tutumunun bir diğer örneği 2009'da ittifakın 60. yıldönümünde yeni genel sekreterin atanması bağlamında ortaya çıkmıştır. Hollandalı Genel Sekreter'in yerine getirilecek isimler tartışılırken eski Danimarka Başbakanı Rasmussen'in adı ortaya atıldığında Türkiye önce buna tepkiyle yaklaşmıştır.⁵²

⁵² "Rasmussen Declares NATO Candidacy, but Erdoğan Opposed", *Today's Zaman*, 4 Nisan 2009 <http://www.todayszaman.com/tz-web/detaylar.do?load=detay&link=171414> (Erişim Tarihi 14 Kasım 2011).

Rasmussen'in, 2005'te yaşanan karikatür krizi sırasında İslamiyet'in kutsal addedilen sembollerinin ifade özgürlüğü bağlamında serbestçe karikatürize edilebileceğini savunması Türkiye'nin itirazlarında önemli bir rol oynamıştır. NATO'nun yeni genel sekreterinin İslam ülkelerinde ittifaka ilişkin olumsuz bir algı yaratmaması için Türkiye özel bir çaba sarf etmiştir. Ayrıca Rasmussen'in Danimarka topraklarından yayın yapmakta olan PKK yanlısı Roj TV'nin yayınlarının durdurulmasına ifade özgürlüğü adına karşı gelmesi Türkiye'nin itirazlarında belirleyici olan bir diğer nedendir. Başta ABD olmak üzere ittifakın diğer üyelerinin devreye girmesiyle Türkiye Rasmussen'in adaylığına itirazını geri çekmiştir. Üst düzey bir Türk diplomatının NATO Genel Sekreteri'nin yardımcılarında birisi olarak atanması Türkiye'nin itirazını geri çekmesinde etkili olmuştur.

Türkiye ve NATO Füze Savunma Sistemi

Türkiye'nin NATO'ya yönelik sorgulayıcı tavrının bir diğer örneği Balistik Füze Savunma Sistemi bağlamında ortaya çıkmıştır. Başkan Bush tarafından gündeme getirilen, daha sonra Başkan Obama tarafından gözden geçirilen bu projeye göre, NATO üyesi ülkelerin topraklarında balistik füze tehdidine karşı önleyici füzelerin ve radar sistemlerinin konuşlandırılması öngörülmektedir.⁵³ Orta Doğu'ya komşu olması ve İran'ın bu bağlamda en önemli potansiyel tehdit olarak görüldüğü düşünülecek olursa Türkiye'nin radar sistemlerinin kurulmak istendiği en ideal ülke olmasının sebebi kolayca anlaşılabilir. NATO'nun Kasım 2010'daki zirvesinde bu sistemin kurulması kararlaştırılmıştır. Türkiye daha sonraki aylarda bu sistemin radar unsurlarının kendi topraklarında kurulmasına izin vermiştir. Türkiye'nin bu sistemin bir parçası olmaya karar vermesi kolay olmamıştır. Bu bağlamda bazı şartlar öne sürmüş ve bunların kabul edilmesi yönünde ısrarcı davranmıştır.⁵⁴ Bu şartlardan ilki hiç bir bölge ülkesinin, başta İran olmak üzere, NATO'nun yeni stratejik belgesinde tehdit olarak zikredilmemesidir. Türkiye NATO'nun bu projesinde yer alarak İran'la geliştirmeye çalıştığı yakın ekonomik ve stratejik ilişkileri tehlikeye atmak istememektedir. İkinci olarak bu sistemin ittifakın bütün coğrafyasını mümkün olabildiğince bütün yönlerden kaynaklanabilecek füze saldırılarına karşı koruması gerekir. Bunun bütün müttefiklerin sahiplendiği ve ittifakın bütün alanını kapsayan bir proje olarak kabul edilmesi Türkiye'nin ön planda görülmesini engelleyecektir. Üçüncü olarak projenin maliyeti bütün müttefiklerce paylaşılmalıdır. Dördüncü olarak bu sistem Türkiye'nin bütün coğrafyasını koruma altına almalıdır. Türkiye'nin kendi ulusal imkânlarını kullanarak geliştirmeye çalıştığı füze savunma sistemi bu şekilde daha az

⁵³ Füze savuma sistemi 1980'li yıllarda ABD Başkanı Reagan'ın ortaya attığı "yıldız savaşları" projesine kadar uzanmaktadır. Buradaki amaç geliştirilecek savunma sistemleri vasıtasıyla Amerika'nın topraklarını Sovyetler Birliği'nin elindeki kıtalararası balistik füzelere karşı koruma altına almaktır. Bu sayede Sovyetlerin elinde bulunan nükleer silahların etkisizleştirilmesi öngörülmüştür. Yıldız Savaşları projesine ve daha sonra gündeme gelen füze savunma projesine Batı Avrupalı müttefikler ihtiyatla yaklaşmışlardır çünkü bu sayede ABD'nin kendisini garanti altına aldıktan sonra Avrupa'nın güvenliğine eskisi kadar önem vermeyeceğine inanmışlardır. Avrupa'nın olası bir nükleer savaşın yaşanacağı yer olabileme ihtimali Avrupalı müttefikleri endişelendirmiştir.

⁵⁴ Mustafa Kibaroğlu, "The Missile Shield and Turkey's position in the debate", *Today's Zaman*, 1 Kasım 2010, http://www.todayszaman.com/news-225964-the-missile-shield-and-turkeys-position-in-the-debate-by-mustafa-kibaroglu*.html (Erişim Tarihi 11 Kasım 2011).

maliyetli olarak gerçekleştirilebilir. Türkiye'nin dile getirdiği bir diğer konu bu projenin Rusya'nın mutabakatının alınarak gerçekleştirilmeye çalışılması ve mümkünse Rusya'nın da bu projeye dâhil edilmesidir. Bu sayede Türk-Rus ilişkileri bu projeden olumsuz etkilenmeyecektir. Son olarak Türkiye'nin üzerinde hassasiyetle durduğu bir diğer konu Türkiye'deki radarlardan elde edilecek istihbarat bilgilerinin NATO üyesi olmayan üçüncü ülkelere aktarılmaması gereğidir. Burada kastedilen ülke İsrail'dir. İsrail'in bu bilgileri kullanarak İran'a karşı herhangi bir askeri operasyon düzenlemesi Türkiye'nin görmek istemeyeceği bir durumdur.

Sonuç

Bu makalede Türkiye'nin NATO'ya ilişkin değişmekte olan bakış açısının nedenlerini örnek olaylar bağlamında ele alınarak ittifakın dönüşüm sürecinde gündeme gelen konularda Türkiye'nin sorgulayıcı ve sahiplenici bir tutum takınmaya başladığını gösterilmiştir. Bu durumu NATO'nun Türkiye'nin gözündeki öneminin azalmasından çok Türkiye'nin NATO'ya ulusal çıkarları ve hassasiyetleri penceresinden bakmaya başlaması olarak yorumlamak olasıdır. Türkiye'nin ittifakın politikalarını kendi görüşleri etrafında ne dereceye kadar şekillendirebildiği önemli olmakla beraber, bu makalenin sınırları nedeniyle detaylı biçimde işlenmesi mümkün olmamıştır. Ancak NATO'nun Balkanlara doğru genişlemesinde, NATO'nun Karadeniz'e erişiminin engellenmesinde, Füze Kalkanı projesinin içeriğinin belirlenmesinde, Genel Sekreterin atanmasında ve Libya'daki NATO operasyonunun yetkililerinin belirlenmesinde Türkiye'nin etkili olduğunu göstermeye çalışılmıştır. Türkiye'nin NATO'yu sahiplendiğinin önemli bir göstergesi Türkiye'nin bütün itiraz ve karşı görüşlerine rağmen son kertede ittifak içerisinde bir uzlaşma durumunda bunu bozmamaya gayret ettiği'dir.

Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra ortaya çıkan sistemsel faktörlerin, ittifakın geçirmekte olduğu kimlik krizinin ve AKP yönetiminin dış politika anlayışının Türkiye'nin sorgulayıcı tutumunun oluşmasında belirleyici olduğuna şüphe yoktur.

Bu makalede Türkiye'nin tutumu ittifakın diğer üyeleriyle karşılaştırılmasa da, ittifakın diğer üyelerinin de Türkiye'ninkine benzer süreçler yaşadıkları düşünülebilir. Kasım 2010'da Lizbon'da kabul edilen NATO'nun yeni stratejik konsepti ittifak içerisindeki farklı görüş ve vizyonları pragmatik bir şekilde bir araya getirmektedir. Bu belgeye göre, konvansiyonel anavatan savunması, kriz yönetimi ve kapsayıcı güvenlik ve işbirliğine dayalı güvenlik ittifakın önümüzdeki yıllardaki temel amaçlarını oluşturacaktır.⁵⁵ Lizbon'la beraber ittifak ayrıca bir yandan Avrupalı karakterini korumaya çalışırken diğer yandan de küresel arenada hareket etmeye çalışan bir örgüte dönüşmektedir.⁵⁶ 5. Madde kapsamındaki ve dışındaki görevler arasında hiyerarşik bir ayırım yapılmamakta ve üyelerin güvenliğine tehdit oluşturabilecek unsurlar oldukça geniş bir pencereden tanımlanmaktadır. Lizbon'da NATO bir yandan askeri bir örgüt olarak tanımlanırken, diğer yandan da ittifakın bundan böyle sivil yetenek ve imkânlarla daha fazla sahip olması gerektiğinin altı çizilmektedir.

⁵⁵ NATO'nun Lizbon'da Kasım 2010'da kabul edilen stratejik kavram belgesine şu adresten ulaşılabilir: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68580.htm (Erişim Tarihi 23 Kasım 2011).

⁵⁶ Alessandro Marrone, "The Equilibrium of the 2010 NATO Strategic Copncept", *The International Spectator*, Cilt 46, No.3, Eylül 2010, s. 93–11.

Türkiye açısından önümüzdeki yıllarda zorluk oluşturması muhtemel meselelerden bir tanesi ittifakın AB ile ilişkilerini geliştirmek istemesi ve bu minvalde ABD dâhil diğer müttefiklerin Türkiye üzerine daha fazla baskı uygulayabilme olasılığıdır. Bu durumda Türkiye kendisini AB-NATO kurumsal işbirliğini engelleyen tek müttefik ülke olarak bulabilir.

Arap Baharı olarak adlandırılan süreçte Orta Doğu'da ortaya çıkmaya başlayan genel istikrarsızlık Türkiye'nin NATO'ya ilişkin bakış açısını olumlu yönde etkileyebilir. Türkiye'nin güney komşularıyla olan ilişkilerinin istikrarsızlık sürecine girmesi ve bu bağlamda gerek Suriye'deki Esad rejiminin gerekse de Tahran'daki molla rejiminin Türkiye'nin güvenliğine tehdit oluşturabilme ihtimalinin artması Türkiye'yi NATO'ya daha fazla yaklaştırabilir. Füze savunma sisteminin radar unsurlarının Türkiye'nin topraklarına yerleştirilmesine izin verilmesi, İran'ın nükleer silahlanma politikasını hızlandırması ve Arap Baharı süresince Türkiye-İran ilişkilerinin gergin bir seyir izlemesinden kaynaklanıyor olabilir. Geleceğe dönük yapılacak bir kestirimde Türkiye'nin NATO üyeliğinin bundan böyle daha fazla Türkiye-ABD ikili ilişkileri bağlamında değerli görüleceğini iddia etmek de abartılı olmayacaktır.

Kaynakça

- Aktürk, Şener. “NATO Neden Genişledi? Uluslararası İlişkiler Kuramları Işığında NATO'nun Genişlemesi ve ABD-Rusya İç Siyaseti” *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, No. 34, Yaz 2012.
- Aybet, Gülnur. *The Dynamics of European Security Cooperation: 1945–1991*, Londra, Macmillan Press, 1997.
- Blank, Stephen. “Beyond the Reset Policy: Current Dilemmas of U.S.-Russian Relations”, *Comparative Strategy*, Cilt 29, No.4, 2010, s. 333–367.
- Brimmer, Esther. *Seeing Blue: American Visions of the European Union*, European Union Institute for Security Studies, Chaillot Paper, Eylül 2007, No.105.
- Bunde, Tobias ve Timo Noetzel. “Unavoidable Tensions: The Liberal Path to Global NATO”, *Contemporary Security Policy*, Cilt 31, No.2, Ağustos 2010, s. 295–318.
- Cottey, Andrew. “NATO: Globalization or Redundancy”, *Contemporary Security Policy*, Cilt 25, No.3, Aralık 2004, s. 391–408.
- Flockhart, Trine. *After the Strategic Concept: Towards a NATO version 3.0*, DIIS (Danish Institute for International Studies), 2011, No.06.
- Gheciu, Alexandra. “Security Institutions as Agents of Socialization? NATO and the ‘New Europe’”, *International Organization*, Cilt 59, No.4, 2005, s.973–1012.
- Glenn, John K. ve Oliver Mains. *Engaging Europe on Afghanistan*, German Marshall Fund, Policy Brief, 27 Ocak 2009, http://www.gmfus.org/wp-content/files_mf/galleries/ct_publication_attachments/ForeignPolicy_GlennMains_EngagingEurope.pdf (Erişim Tarihi 15 Kasım 2011).
- Haas, Richard N. “The Age of Nonpolarity”, *Foreign Affairs*, Mayıs/Haziran 2008.
- Hale, William. *Turkish Foreign Policy 1774–2000*, London, Frank Cass, 2000.
- Hallams, Ellen. “The Transatlantic Alliance Renewed: The United States and NATO since 9/11”, *Journal of Transatlantic Studies*, Cilt 7, No.1, 2009, s. 38–60.
- Hill, Fiona ve Ömer Taşpınar. “Turkey and Russia: Axis of the Excluded?”, *Survival*, Cilt 48, No.1, 2006, s. 81–92.
- Hlatky, Stefanie von. “What, if anything, will France’s Reintegration Imply for the Alliance Debate on Nuclear Weapons”, *European Security*, Cilt 19, No.1, Mart 2010, s.79–96.
- Kagan, Robert. “Power and Weakness Why the United States and Europe See the World Differently”, *Policy Review*, No.113, 2002, <http://www.hoover.org/publications/policyreview/3460246.html> (Erişim Tarihi 20 Kasım 2011).
- Karaosmanoğlu, Ali L. “NATO Enlargement and the South A Turkish Perspective”, *Security Dialogue*, Cilt 30, No.2, 1999, s. 213–224.
- Kayaoğlu, Barın. “Cold War in the Aegean Strategic Imperatives, Democratic Rhetoric: The United States and Turkey: 1945–52”, *Cold War History*, Cilt 9, No.3, Ağustos 2009, s. 321–345.
- Kınıklıoğlu, Suat. “The Anatomy of Turkish-Russian Relations”, http://www.brookings.edu/comm/events/20060523sabanci_3a.pdf (Erişim Tarihi 22 Kasım 2011).
- Kibaroğlu, Mustafa. “Turkey and Shared Responsibilities”, Scott D. Sagan (Der.), *Shared Responsibilities for Nuclear Disarmament A Global Debate*, American Academy of Arts and Sciences Press, 2010.
- Kibaroğlu, Mustafa. “The Missile Shield and Turkey’s Position in the Debate”, *Today’s Zaman*, 1 Kasım 2010, http://www.todayszaman.com/news-225964-the-missile-shield-and-turkeys-position-in-the-debate-by-mustafa-kibaroglu*.html (Erişim Tarihi 11 Kasım 2011).

- Kösebalaban, Hasan. "The Permanent "Other"? Turkey and the Question of European Identity", *Mediterranean Quarterly*, Cilt 18, No.4, 2007, s.87-111.
- Layne, Christopher. "It's Over, Over there: The Coming Crack-up in Transatlantic Relations", *International Politics*, Cilt 45, No.3, 2008, s.325-347.
- Leffer, Melvyn P. "Strategy, Diplomacy and the Cold War: The United States, Turkey and NATO, 1945-1952", *The Journal of American History*, Cilt 71, No.4, 1985, s.807-825.
- Locatelli, Andrea Andrea ve Michele Testoni. "Intra-alliance Competition and Alliance Durability: The Case for Promoting a Division of Labor among NATO Allies", *European Security*, Cilt 18, No.3, 2009, s.345-362.
- Marrone, Alessandro. "The Equilibrium of the 2010 NATO Strategic Concept", *The International Spectator*, Cilt 46, No.3, Eylül 2010, s. 93-111.
- Medina-Abellan, Miguel. *Turkey, The European Security Defense Policy and Accession Negotiations, Strengthening and Integrating Academic Networks*, 24 Nisan 2009, Working Paper 1 <http://sinan.ces.metu.edu.tr/dosya/miguelwp1.pdf> (Erişim Tarihi 21 Ekim 2011).
- Meral, Ziya ve Jonathan Paris. "Decoding Turkish Foreign Policy Hyperactivity", *Washington Quarterly*, Cilt 33, No.4, Ekim 2010, s.75-86.
- Murinson, Alexandar. "The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy", *Middle Eastern Studies*, Cilt 42, No.6, Kasım 2006, s.945-964.
- Oğuzlu, Tarık ve Mustafa Kibaroğlu. "Incompatibilities in Turkish and European Security Cultures Diminish Turkey's Prospects of EU Membership", *Middle Eastern Studies*, Cilt 44, No.6, Kasım 2008, s.945-962.
- Özdamar, Özgür. "Security and Military Balance in the Black Sea Region", *Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt 10, No.3, Eylül 2010, s.341-359.
- Rachwald, Arthur R. "A 'Reset' of NATO-Russia Relations: Real or Imaginary?", *European Security*, Cilt 20, No.1, Mart 2011, s.117-126.
- "Rasmussen Declares NATO Candidacy, but Erdoğan Opposed", *Today's Zaman*, 4 Nisan 2009 <http://www.todayszaman.com/tz-web/detaylar.do?load=detay&link=171414> (Erişim Tarihi 14 Kasım 2011).
- Ringsmose, Jens. "NATO Burden-Sharing Redux: Continuity and Change after the Cold War", *Contemporary Security Policy*, Cilt 31, No.2, Ağustos 2010, s.319-338.
- Schimmelfennig, Frank. *The EU, NATO and Integration of Europe: Rules and Rhetoric*, New York, Cambridge University Press, 2003.
- Sjursen, Helene. "On the Identity of NATO", *International Affairs*, Cilt 80, No.4, 2004, s.687-703.
- Sözen, Ahmet. "Paradigm Shift in Turkish Foreign Policy: Transition and Challenges", *Turkish Studies*, Cilt 11, No.1, Mart 2010, s.103-123.
- Şen, Mustafa. "Transformation of Turkish Islamism and the Rise of the Justice and Development Party", *Turkish Studies*, Cilt 11, No.1, Mart 2010, s.59-84.
- Tesfa-Yohannes, Athina W. *Turkey's Interaction with other actors in the Balkans*, 17 Mayıs 2011, http://www.bilgesam.org/en/index.php?option=com_content&view=article&id=356:the-scramble-for-the-regional-brass-ring-turkeys-interaction-with-other-actors-in-the-balkans&catid=95:analizler-balkanlar&Itemid=140 (Erişim Tarihi 24 Ekim 2011).
- "The Davutoğlu Effect All Change for Foreign Policy", *The Economist*, 21 Ekim 2010, <http://www.economist.com/node/17276420> (Erişim Tarihi 15 Kasım 2011).
- Toktaş, Şule ve Ümit Kurt. "The Turkish Military's Autonomy, JDP Rule and the EU Reform Process in the 2000s: An Assessment of the Turkish Version of the Democratic Control of Armed Forces (DECAF)", *Turkish Studies*, Cilt 11, No 3, Eylül 2010, s.387-403.

- Türkmen, Fusun. "Anti-Americanism as a Default Ideology of Opposition: Turkey as a Case Study", *Turkish Studies*, Cilt 11, No.3, Eylül 2010, s.329-345.
- Ülgen, Sinan. *The Evolving EU, NATO, and Turkey Relationship: Implications for Transatlantic Security*, Atlantic Council, <http://www.acus.org/publication/us-turkey-relations-require-new-focus/ulgen> (Erişim Tarihi 24 Kasım 2011).
- Vamvakas, Petros. "NATO and Turkey in Afghanistan and Central Asia: Possibilities and Blind Spots", *Turkish Studies*, Cilt 10, No.1, Mart 2009, s.57-74.
- "What is Turkey's position on Libya", 12 Nisan 2011, <http://www.worldbulletin.net/?aType=haber&ArticleID=72425> (Erişim Tarihi 21 Kasım 2011).
- Yanık, Lerna K. "The Metamorphosis of Metaphors of vision: 'Bridging' Turkey's Location, Role and Identity after the end of the Cold War", *Geopolitics*, Cilt 14, No.3, 2009, s.531-549.
- Yost, David S. "NATO's Evolving Purposes and the next Strategic Concept", *International Affairs*, Cilt 86, No.2, 2010, s.489-522.

Summary

This study tries to examine Turkey's evolving approach towards NATO over the last two decades. The main argument is that throughout this process Turkey has adopted a more interests-based than identity-based approach towards the Alliance and that Turkey's positions on the main issues occupying NATO's transformation agenda have become more critical and questioning than ever.

The concern of being entrapped has become more pronounced than the concern of being abandoned. The Cold war era practice of seeing the Alliance through identity-related lenses has gradually weakened, as NATO has begun to lose its prestigious position of representing the western international community. The end of the communism threat, the ascendancy of other international organizations, such as the European Union, and Turkey's adoption of a multi-dimensional/multi-directional foreign and security policy identity over the last two decades have eroded Turkey's identity-logic towards NATO. The need on the part of Turkish elites to prove Turkey's western identity through membership in NATO has gradually diminished.

This study argues that there are three main reasons of such a shift in Turkey's attitude towards the Alliance. The first pertains to the changes occurring at the systemic and international level. As the international system has evolved from the strict bipolarity of the Cold War era to the loose multipolarity of the post-Cold war times, the maneuvering capability of such middle-level powers as Turkey has increased dramatically. Turkey's need to rely on NATO has somehow decreased as the Soviet Union came to the end and Turkey has begun to develop more cooperative relations with the Russian Federation. As the international system has gradually become more multipolar and as the process of globalization has intensified, the ways of defining threats and the means to deal with them have also changed. The globalization of security and the concomitant desire on the part of Turkish rulers to help modify Turkey's security interests and identity in a globalization-friendly manner have indirectly eroded the place of NATO in Turkey's security calculations.

The second relates to the institutional/identity crisis within the Alliance. The more the allies quarreled among each other with respect to the direction of the Alliance in the absence of the Soviet threat, the less Turkey has felt itself committed to the Alliance. In the absence of unifying threat perceptions within the Alliance and the transformation of the Alliance from being a Europe-centric collective defense organization into a global collective security organization with its political character having eclipsed its military character, the appeal of NATO in Turkish eyes has decreased.

The third factor that seems to explain Turkey's changing attitude towards the Alliance concerns the particular national identity and foreign and security policy vision of the Justice and Development Party, which has been ruling Turkey since late 2002. The political vision of the JDP suggests that Turkey should define its foreign and security policy interests from the 'Ankara centric' perspective by putting the improvement of Turkey's relations with neighbours at the center of Turkish foreign policy activism. The historical and strategic depth of the country as well as its geopolitical location should dictate more multi-dimensional and multi-directional Turkish foreign and security policies. During the reign of the successive JDP governments, Turkey's approach towards the Alliance has become more critical. However, this does not mean that Turkey has begun to bury the bridges with NATO. Rather, Turkey's goal

has become to help shape the transformative agenda of the Alliance so that this process does not impair Turkey's improving relations with the neighbors as well as put Turkey in unwanted contingencies. Rather than being an object and issue of the Alliance's transformation process, Turkish rulers have wanted to make sure that Turkey becomes an agent and owner of this process. This study tries to discuss the explanatory value of these variables in terms of Turkey's changing attitude towards the Alliance by examining Turkey's views on some of the issues occupying NATO's transformation agenda, such as NATO's enlargement, relations with Russia, NATO's out-of-area missions, NATO's globalization, NATO-EU relationship, missile defence system and the appointment of NATO's Secretary General.